

**Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu
Tucholski Park Krajobrazowy**

Ekosystemy wodne i wodno-błotne na obszarach chronionych

Praca zbiorowa pod redakcją
Agnieszki E. Ławniczak

TUCHOLA - POZNAŃ
2012

OCENY ODDZIAŁYWANIA NA ŚRODOWISKO W OBSZARACH NATURA 2000 ZE SZCZEGÓLNYM UWZGLĘDNIENIEM SIEDLISK WODNYCH, PODMOKŁYCH I DOLIN RZECZNYCH

WPROWADZENIE

Oceny oddziaływania na środowisko (OOŚ) pojawiły się wówczas, gdy okazało się, że reagowanie na zagrożenia i degradację środowiska kiedy powstaną już w nim szkody było zbyt późne, a usuwanie powstałych szkód zbyt kosztowne i często również nieskuteczne. Przyjmuje się, że początki ocen sięgają 1970 roku, kiedy w USA uchwalono Narodową Ustawę o Polityce Środowiskowej, która nałożyła obowiązek wykonywania oceny wpływu na środowisko każdej inwestycji realizowanej na szczeblu federalnym, z uwzględnieniem jej niemierzalnych i trudno mierzalnych skutków środowiskowych. W Polsce podejście to zaczęto stosować w latach 80. Obecnie ocena oddziaływania na środowisko jest to systematyczny, całościowy sposób postępowania, którego celem jest określenie przewidywanych środowiskowych konsekwencji danej działalności człowieka wraz ze wskazaniem wszystkich możliwych przeciwdziałań. Istotą OOŚ jest znalezienie rozwiązania o minimalnych konfliktach społeczno-gospodarczo-przyrodniczych spowodowanych przez działalność człowieka.

Z chwilą akcesji Polski do Unii Europejskiej (UE) i włączeniem się w tworzenie sieci Natura 2000 zrodziła się potrzeba wykonywania nowych ocen oddziaływania na siedliska przyrodnicze i siedliska gatunków oraz same gatunki, dla ochrony których obszary Natura 2000 utworzono. Celem oceny siedliskowej jest zapewnienie skutecznej ochrony cennych siedlisk przyrodniczych oraz gatunków roślin i zwierząt, w tym o znaczeniu priorytetowym dla UE, przede wszystkim poprzez zapobieganie negatywnym oddziaływaniom albo ich eliminowanie lub minimalizowanie.

OCENY ODDZIAŁYWANIA W SYSTEMIE OCHRONY ŚRODOWISKA

Początki ocen oddziaływania na środowisko w Polsce sięgają 1980 roku, kiedy uchwalono nowatorską jak na owe czasy Ustawę o ochronie i kształtowaniu

środowiska (Dz.U. z 1980 r. nr 3, poz. 6), która zalecała sporządzenie przez ekspertów opinii co do oddziaływania inwestycji lub obiektu budowlanego albo zespołu obiektów na środowisko. W 1989 roku, nowelizując ustawę o ochronie i kształtowaniu środowiska z 1980 roku (Dz.U. z 1989 r. nr 26, poz. 139), termin „opinia o wpływie na środowisko” zastąpiono terminem „ocena oddziaływania na środowisko”, zachowując ekspercki charakter tego dokumentu. Obecnie ocena oddziaływania na środowisko to wieloetapowy proces, zintegrowany z cyklem inwestycyjnym oraz uchwalaniem planów, programów i strategii, polegający na określeniu potencjalnych, znaczących konsekwencji planowanych działań dla środowiska przyrodniczego i kulturowego, zdrowia ludzkiego, a także walorów społeczno-ekonomicznych (Engel 2009, Florkiewicz i Kiwicki 2009, Kistowski i Pchałek 2009). Powinna ona również służyć efektywnemu wykorzystaniu informacji środowiskowych podczas podejmowania odpowiednich decyzji administracyjnych.

Współcześnie oceny oddziaływania na środowisko stanowią procedurę postępowania administracyjnego pozwalającą zrealizować podstawowe zasady zrównoważonego rozwoju, które mają swoje umocowania zarówno w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (Art. 5), jak i w przepisach szczegółowych, krajowych (Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska – POŚ) i międzynarodowych (Traktat o Unii Europejskiej, Art. 191). Są to:

- zasada prewencji (zapobiegania),
- zasada przezorności,
- zasada odpowiedzialności sprawcy i „zanieczyszczający płaci”,
- zasada wysokiego poziomu ochrony,
- zasada usuwania szkód u źródła.

Zasada prewencji zobowiązuje każdego, kto podejmuje działalność mogącą negatywnie oddziaływać na środowisko, do zapobiegania temu oddziaływaniu (Art. 6 ustawy POŚ). W przypadku, gdy negatywne oddziaływania na środowisko nie jest jeszcze w pełni rozpoznane, zasada przezorności nakazuje podjąć wszelkie możliwe środki zapobiegawcze (Art. 6 ustawy POŚ). Zasada odpowiedzialności sprawcy i „zanieczyszczający płaci” oznacza, że sprawca mogący spowodować zagrożenie dla środowiska, ponosi koszty zapobiegania temu zagrożeniu, natomiast sprawca powodujący negatywne oddziaływania ponosi koszty usunięcia skutków tych oddziaływań (Art. 7 ustawy POŚ). Zasada wysokiego poziomu ochrony nakłada obowiązek uwzględniania wysokiego poziomu ochrony środowiska we wszystkich pracach planistycznych i działaniach inwestycyjnych, w sposób kompleksowy (całościowy, zintegrowany). Zasada usuwania szkód u źródła oznacza, że potencjalne zagrożenia i szkody środowiskowe powinny być usuwane na najwcześniejszym etapie (np. na początku procesu produkcji, a nie na etapie „końca rury”).

Celem przeprowadzania OOS jest zidentyfikowanie oraz jakościowe i ilościowe oszacowanie skutków dla środowiska wynikających z realizacji danego przedsięwzięcia lub działania, czy też planu lub strategii. W ocenie powinny być uwzględnione wszystkie możliwości wyeliminowania lub zminimalizowania negatywnych oddziaływań na środowisko, a w ostateczności ich zrekompensowania. Obowiązek i koszty sporządzenia oceny oddziaływania spoczywają na przedsiębiorcy planującym realizację określonego przedsięwzięcia, wykonawcy określonego działania, jednostce opracowującej plan lub strategię.

Ważnym aspektem procedury przeprowadzania ocen oddziaływania na środowisko jest uspołecznienie tego procesu. Z jednej strony konieczne jest uwzględnienie skutków oddziaływania planowanych przedsięwzięć lub działań wynikających z planów i strategii na ludzi, z drugiej strony społeczeństwo ma zapewnione prawo dostępu do informacji o stanie środowiska i zmianach powodowanych działalnością człowieka oraz uczestniczenia w podejmowaniu decyzji administracyjnych dotyczących środowiska.

PODSTAWY PRAWNE OCEN ODDZIAŁYWANIA NA ŚRODOWISKO

System ocen oddziaływania na środowisko ma swoje umocowanie w umowach międzynarodowych, prawie europejskim oraz krajowym. Umowy międzynarodowe dotyczą aspektu o charakterze uniwersalnym, jakim jest ochrona ludzi i zapewnienie im bezpieczeństwa środowiskowego, oraz aspektu o charakterze międzynarodowym, jakim jest oddziaływanie transgraniczne. Zagadnienia te regulują dwie konwencje międzynarodowe o zasięgu europejskim:

- 1) Konwencja o dostępie do informacji, udziale społeczeństwa w podejmowaniu decyzji oraz dostępie do sprawiedliwości w sprawach dotyczących środowiska, sporządzona w Aarhus (Dania) dnia 25 czerwca 1998 r. (zwana Konwencją z Aarhus) – ratyfikowana przez Polskę dnia 31.12.2001r., weszła w życie 16.05.2002 r. (Dz.U. 2003 nr 78, poz. 706);
- 2) Konwencja o ocenach oddziaływania na środowisko w kontekście transgranicznym z dnia 25 lutego 1991 r. (zwana Konwencją z Espoo) – ratyfikowana przez Polskę dnia 12.06.1997 r., weszła w życie dnia 10.09.1997 r. (Dz.U. 1999 nr 96, poz. 1110).

W Unii Europejskiej system OOS jest regulowany wieloma dyrektywami dotyczącymi bezpośrednio samych ocen lub ochrony poszczególnych elementów środowiska i zasobów przyrody. Należą do nich:

- Dyrektywa Rady 85/337/EWG z dnia 27 czerwca 1985 r. w sprawie oceny

skutków wywieranych przez niektóre publiczne i prywatne przedsięwzięcia na środowisko naturalne (dalej: Dyrektywa EIA) (Dz.U. UE L 175/40) – dotycząca przedsięwzięć indywidualnych;

- Dyrektywa 2001/42/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 27 czerwca 2001 r. w sprawie oceny wpływu niektórych planów i programów na środowisko (dalej: dyrektywa SEA) (Dz.U. UE L 197/30) – dotycząca planów, programów i strategii (czyli tzw. ocen strategicznych);
- Dyrektywa Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk naturalnych oraz dzikiej fauny i flory (tzw. Dyrektywa Siedliskowa lub Habitatowa) (Dz.U. UE L 92/206) – nakazująca przeprowadzanie ocen oddziaływania na przyrodę obszarów Natura 2000 dla wszystkich planów i przedsięwzięć, których realizacja może znacząco oddziaływać na te obszary;
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 79/409/EWG zastąpiona dyrektywą 2009/147/WE z dnia 30 listopada 2009 r. w sprawie ochrony dzikiego ptactwa (Dz.U. UE L 20/7) (tzw. Dyrektywa Ptasia);
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2000/60/WE z dnia 23 października 2000 r. ustanawiająca ramy wspólnotowego działania w dziedzinie polityki wodnej (Dz.U. UE L 327/1) (tzw. Ramowa Dyrektywa Wodna).

Zapisy konwencji międzynarodowych i dyrektyw europejskich zostały implementowane do prawa krajowego kilkoma ustawami. Aktualnie obowiązującymi aktami są:

- ustawa z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz.U. z 2008 r. nr 199, poz. 1227 ze zm.) – w odniesieniu do procedur i szczegółowych wymagań wszystkich rodzajów ocen (zwana ustawą ooś);
- ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. z 2004 r. nr 92, poz. 880 ze zm.) – implementująca zapisy Dyrektyw Siedliskowej i Ptasiej;
- ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (tekst jedn. Dz. U. z 2008 r. nr 25, poz. 150 ze zm.) – implementująca wiele dyrektyw dotyczących ochrony poszczególnych elementów środowiska oraz jego całości;
- ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. z 2003 r. nr 80, poz. 717 ze zm.);
- ustawa z dnia 18 lipca 2001 r. Prawo wodne (Dz.U. z 2001 r. nr 115, poz. 1229 ze zm.);
- ustawa z dnia 13 kwietnia 2007 r. o zapobieganiu szkodom w środowisku i ich naprawie (Dz.U. z 2007 r. nr 75, poz. 493 ze zm.).

OBSZARY NATURA 2000 W SYSTEMIE OCHRONY PRZYRODY

Obszary Natura 2000 są najmłodszą formą ochrony przyrody w Polsce. Tworzone są w ramach Europejskiej Sieci Ekologicznej Natura 2000, zwanej w skrócie Siecią Natura 2000. Historia jej wyznaczania w Europie sięga 1992 roku (Konwencja z Rio). Celem jej utworzenia jest zachowanie zarówno zagrożonych wyginięciem siedlisk przyrodniczych oraz gatunków roślin i zwierząt, jak też typowych, wciąż jeszcze powszechnie występujących siedlisk przyrodniczych, charakterystycznych dla 9 regionów biogeograficznych: alpejskiego, atlantyckiego, borealnego, kontynentalnego, panońskiego, makaronezyjskiego, śródziemno-morskiego, stepowego i czarno-morskiego. Sieć ta tworzona jest na podstawie ustalonych kryteriów (Criteria... 2002) w sposób jednolity pod względem metodycznym i organizacyjnym na terytorium wszystkich państw członkowskich Unii Europejskiej. Składają się na nią dwa typy obszarów, mogące się wzajemnie przenikać:

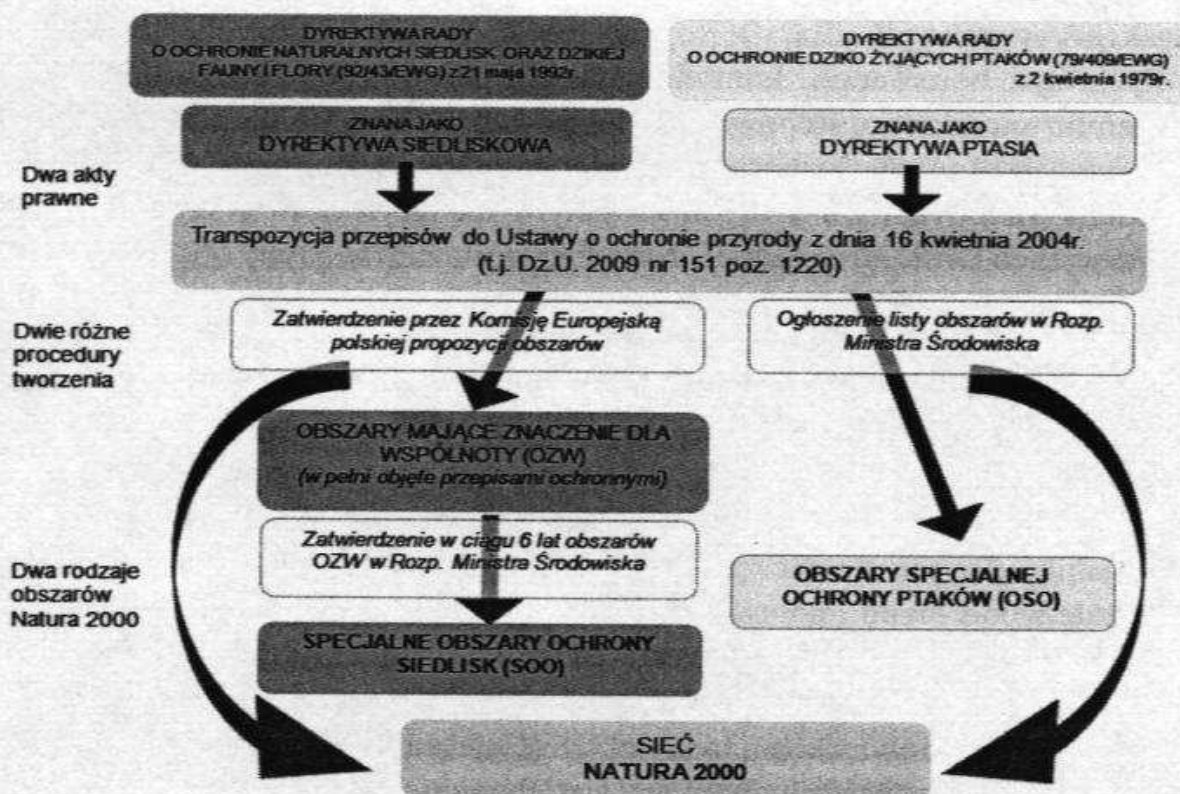
- **obszary specjalnej ochrony ptaków (OSO),**
- **specjalne obszary ochrony siedlisk (SOO)** oraz obszary mające znaczenie dla Wspólnoty (OZW), czyli projektowane SOO zatwierdzone przez Komisję Europejską.

Docelowo sieć Natura 2000 ma pokrywać co najmniej 20% powierzchni Unii Europejskiej. To, jak duża część danego kraju będzie włączona do sieci Natura 2000, zależy od stanu zachowania przyrody oraz stopnia unikalności w skali europejskiej. Do 2012 roku, w okresie 20 lat wdrażania Dyrektywy Siedliskowej, w Europie włączono do sieci 26 406 obszarów, które zajmują łącznie blisko 986 tys. km², tj. 17,9% powierzchni lądowej UE (Celebrating... 2012).

W Polsce wyznaczanie obszarów sieci Natura 2000 rozpoczęto w 2004 roku wraz z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej, w celu ochrony siedlisk dwóch występujących w Polsce regionów biogeograficznych: kontynentalnego i alpejskiego. Podstawę prawną tworzenia obszarów Natura 2000 stanowią dwie dyrektywy europejskie: dyrektywa Rady 79/409/EWG o ochronie dziko żyjących ptaków (tzw. Dyrektywa Ptasia) i dyrektywa Rady 92/43/EWG o ochronie naturalnych siedlisk oraz dzikiej fauny i flory (tzw. Dyrektywa Siedliskowa), które zostały transponowane do polskiego prawa ustawą z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (tekst jedn. Dz.U. 2009 nr 151 poz. 1220 ze zm., Ryc. 1).

Siedlisko przyrodnicze (ang. *natural habitats*), zdefiniowane w "Ustawie o ochronie przyrody" za unijną Dyrektywą Siedliskową, rozumiane jest jako "obszar lądowy lub wodny, naturalny, półnaturalny lub antropogeniczny, wyodrębnione w oparciu o cechy geograficzne, abiotyczne i biotyczne". Spośród siedlisk wymienionych w załączniku I Dyrektywy Siedliskowej na obszarze

Polski występuje 78 rodzajów siedlisk przyrodniczych (Reference list 2010). Spośród zwierząt wymienionych w załączniku II tej Dyrektywy w granicach Polski występują 134 gatunki, a ich zachowanie wymaga objęcia ochroną również obszarów ich występowania. W tej grupie 16 typów siedlisk oraz 24 gatunki roślin i zwierząt posiadają tzw. status priorytetowy, co oznacza, że Wspólnota Europejska bierze szczególną odpowiedzialność za ich zachowanie (Baranowski i Makomaska-Juchiewicz 2004).

Ryc. 1. Struktura prawna sieci Natura 2000 w Polsce

Według danych Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska z 2012 roku sieć Natura 2000 w Polsce zajmuje 6777 tys. ha, co stanowi prawie 20% powierzchni lądowej kraju. W jej skład wchodzi: 825 obszarów mających znaczenie dla Wspólnoty (obszary "siedliskowe" - przyszłe specjalne obszary ochrony siedlisk), stanowiących 11% powierzchni lądowej Polski, oraz 145 obszarów specjalnej ochrony ptaków, zajmujących niemal 16% powierzchni lądowej Polski. Obszary te mogą częściowo pokrywać się ze sobą jak również z innymi wcześniej istniejącymi formami ochrony prawnej, np. parkami narodowymi, czy parkami krajobrazowymi. Ochroną w ramach sieci Natura 2000 w Polsce objętych jest 13 siedlisk wodnych, 47 siedlisk łąkowych i 18 siedlisk leśnych (Rozporządzenie... 2010). Obszary ochrony siedlisk (SOO i OZW) największą powierzchnią zajmują

w województwie podlaskim (blisko 27% powierzchni tego województwa), a najmniejszą w województwie opolskim (2,9% powierzchni, Tab. 1, Ryc. 2).

Obszary ochrony ptaków największą powierzchnię zajmują w województwie zachodniopomorskim (około 30% powierzchni województwa), najmniejszą natomiast również w woj. opolskim (1,5% powierzchni). W województwie kujawsko-pomorskim powierzchnia obszarów ochrony siedlisk (SOO i OZW) obejmuje 4,6% województwa, a ochrony ptaków 8,8%.

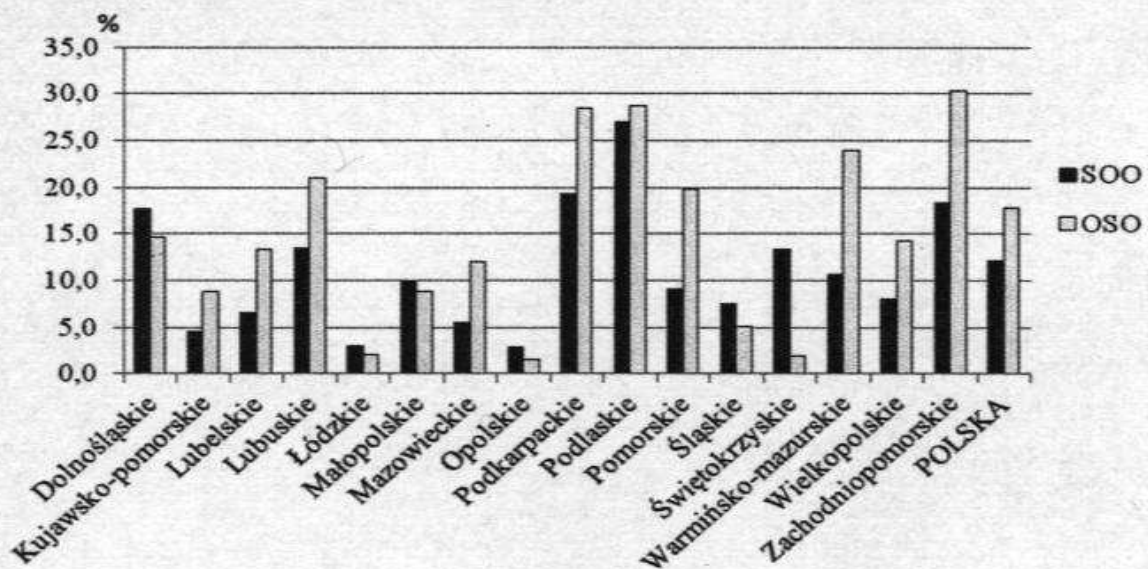
Tab. 1. Obszary siedliskowe Natura 2000 w Polsce
(Informacje i opracowania... GUS 2011)

Województwo	Specjalne obszary ochrony siedlisk (SOO)		Obszary specjalnej ochrony ptaków (OSO)	
	liczba obiektów*	powierzchnia [ha]	liczba obiektów*	powierzchnia [ha]
Dolnośląskie	84	353 165	10	292 072
Kujawsko-pomorskie	28	82 690	5	157 619
Lubelskie	95	163 147	21	335 558
Lubuskie	55	188 539	5	294 176
Łódzkie	30	53 602	2	38 154
Małopolskie	83	149 531	10	133 398
Mazowieckie	53	193 397	14	427 199
Opolskie	17	27 178	3	14 162
Podkarpackie	49	344 456	5	507 600
Podlaskie	22	544 824	9	579 415
Pomorskie	91	167 085	11	362 617
Śląskie	32	91 515	3	62 588
Świętokrzyskie	36	155 753	1	21 899
Warmińsko-mazurskie	41	258 236	14	577 453
Wielkopolskie	50	238 522	13	425 493
Zachodniopomorskie	57	420 221	18	692 965
POLSKA	823	3 791 720**	144	5 570 912**

* obszary leżące w kilku województwach jednocześnie wykazywano w województwie, w którym położona jest największa ich część; ** w tym obszary leżące na morzu

Proces ostatecznego kształtowania sieci Natura 2000 w Europie i w Polsce jest wciąż w toku. Ma ona charakter otwarty co oznacza, że zawsze może być poszerzona o nowe obszary. Proponowane obszary muszą zapewniać jednolite i spójne pokrycie geograficzne, odzwierciedlać zróżnicowanie ekologiczne przedmiotów ochrony (a w przypadku gatunków także genetyczne), oraz zapewniać spójność tak powstałej sieci.

Ochrona przyrody w formie sieci Natura 2000, w odróżnieniu od parku narodowego czy rezerwatu, nie wyklucza gospodarczego korzystania ze środowiska i może stać się dla gminy i jej mieszkańców źródłem dodatkowych dochodów, np. z agroturystyki. Ochronie w obszarze Natura 2000 podlega nie cały obszar, ale konkretne siedliska przyrodnicze i gatunki. Mówiąc o „ochronie obszaru Natura 2000” lub o „wpływie przedsięwzięcia na obszar Natura 2000” myślimy nie o obszarze jako takim, ale o konkretnych gatunkach zwierząt (wraz z ich siedliskami) i siedliskach przyrodniczych, dla ochrony których obszar został utworzony, wymienionych w Załącznikach Dyrektywy Siedliskowej i Dyrektywy Ptasiej oraz Rozporządzeniu Ministra Środowiska. Celem istnienia obszaru Natura 2000 jest utrzymanie lub odtworzenie **właściwego stanu ochrony** cennych dla Wspólnoty gatunków i siedlisk przyrodniczych.

Ryc. 2. Udział powierzchni obszarów Natura 2000 według województw (na podstawie: Informacje i opracowania... GUS 2011)

Właściwy stan ochrony w odniesieniu do gatunków oznacza, że:

- **zasięg (rozmieszczenie)** gatunku nie kurczy się i jest wystarczający do trwałego zachowania gatunku;
- **populacja gatunku** nie zmniejsza się i jest wystarczająca do trwałego zachowania gatunku, a jej parametry (np. struktura wiekowa, rozrodczość, śmiertelność) nie są zaburzone;
- **siedlisko gatunku** jest odpowiedniej wielkości i jakości (z punktu widzenia konkretnego gatunku);
- **nie ma zagrożeń** wobec utrzymywania się powyższych warunków w przyszłości.

Właściwy stan ochrony siedliska przyrodniczego natomiast to stan, w którym:

- **zasięg (rozmieszczenie)** siedliska przyrodniczego nie kurczy się i jest wystarczający do trwałego zachowania siedliska;
- **powierzchnia (areal)** siedliska przyrodniczego nie zmniejsza się i jest wystarczający do trwałego zachowania siedliska, siedlisko nie jest sztucznie pofragmentowane;
- **struktura siedliska** jest niezniekształcona i niezaburzona, w tym gatunki typowe dla siedliska są obecne i we właściwym stanie ochrony;
- **procesy** kształtujące siedlisko, a także funkcje siedliska w krajobrazie są żywe i niezaburzone;
- **nie ma zagrożeń** wobec utrzymywania się powyższych warunków w przyszłości.

Dla zapewnienia właściwego stanu ochrony funkcjonowanie obszaru Natura 2000 opiera się na trzech kluczowych obowiązkach: obowiązku oceny, obowiązku zapobiegania wszelkim pogorszeniom oraz obowiązku proaktywnej ochrony.

Obowiązek oceny obejmuje następujące zasady:

- każdy plan lub przedsięwzięcie, które potencjalnie mogłoby wpływać na obszar Natura 2000, musi być - przed zezwoleniem na nie - ocenione pod kątem tego wpływu;
- nie można zezwolić na realizację przedsięwzięcia, którego wpływ na obszar Natura 2000 byłby znacząco negatywny;
- obowiązuje zasada ostrożności - wszystkie racjonalne wątpliwości muszą być interpretowane na korzyść ochrony obszaru, a przeciwko przedsięwzięciu;
- wyjątkowo, mimo znaczącego negatywnego wpływu przedsięwzięcia na obszar, można na nie zezwolić jeśli jego realizacja wynika z koniecznych przyczyn nadrzędnego interesu publicznego, nie ma możliwości zastosowania rozwiązań alternatywnych oraz zostanie zagwarantowana kompensacja przyrodnicza.

Obowiązek zapobiegania wszelkim pogorszeniom spoczywa na organie sprawującym nadzór nad obszarem Natura 2000, który obowiązany jest zapobiec wszelkim negatywnym zmianom stanu siedlisk i znaczącemu niepokojeniu gatunków, będących w danym obszarze przedmiotami ochrony. Dotyczy to także zapobiegania pogorszeniom spowodowanym przez czynniki naturalne albo następującym w wyniku legalnej, nie wymagającej szczególnych zezwoleń działalności człowieka.

Obowiązek proaktywnej ochrony oznacza wprowadzenie specjalnych środków ochronnych (np. regulacji prawnych, systemu umów, działań ochrony czynnej, ustanawiania i wdrażania odpowiednich planów), gwarantujących docelowo zachowanie przedmiotów ochrony we właściwym stanie ochrony.

Do najważniejszych narzędzi realizacji celów sieci Natura 2000 należą oceny oddziaływania na środowisko oraz plany zadań ochronnych (sporządzane na okres

10 lat, wprowadzane zarządzeniem RDOŚ) i plany ochrony (sporządzane na okres 20 lat, wprowadzane rozporządzeniem Ministra Środowiska). Działania ochronne winny uwzględniać wymogi gospodarcze, społeczne i kulturowe oraz cechy regionalne i lokalne danego obszaru Natura 2000. Między innymi z tego względu ustanowienie planu ochrony, jak i procedury oceny oddziaływania na środowisko, poprzedza się przeprowadzeniem postępowania z udziałem społeczeństwa na zasadach określonych w ustawie z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko. Podkreśla się często, że ochrona przyrody w ramach sieci Natura 2000 nie musi być sprzeczna z rozwojem. Jeżeli w obszarze Natura 2000 chronione ekosystemy i gatunki są we właściwym stanie ochrony i nic im nie zagraża, to Natura 2000 nie zmienia nic w dotychczasowym funkcjonowaniu tego obszaru, w tym w formach prowadzonej na nim gospodarki. Jeżeli jednak obecna działalność gospodarcza zagraża chronionym ekosystemom i gatunkom lub planowane są inwestycje o potencjalnym szkodliwym wpływie na obszary Natura 2000 to podlegają obowiązkowej ocenie ich wpływu na siedliska przyrodnicze i gatunki, dla ochrony których utworzono obszar. Utworzenie obszaru Natura 2000 powinno stymulować dostosowanie tej gospodarki do potrzeb ochrony oraz powinno przeciwdziałać zagrożeniom dla chronionych gatunków lub ekosystemów. Jeżeli chronione gatunki lub ekosystemy potrzebują konkretnych, specjalnych zabiegów ochronnych, to Natura 2000 umożliwi ich wykonanie i sfinansowanie. W praktyce oznacza to, że regulacje dotyczące obszaru Natura 2000 nie muszą blokować rozwoju, np. infrastruktury, jednak wymuszają wybór rozwiązań w maksymalny sposób omijających i oszczędzających miejsca ważne dla chronionych gatunków i siedlisk przyrodniczych.

Informację o wartości przyrodniczej obszaru znaleźć można w sporządzonym dla niego Standardowym Formularzu Danych (SDF - Standard Data Form), do którego z chwilą sporządzania oceny oddziaływania obligatoryjnie musimy się odnieść. W obszarach siedliskowych przedmiotem oceny muszą być gatunki i siedliska ujęte w SDF (przekazanym Komisji) z ocenami A, B lub C. Gatunki i siedliska ocenione w SDF jako D nie są przedmiotami ochrony i nie muszą być przedmiotami oceny. Oczywiście pożądana jest również ochrona innych gatunków roślin i zwierząt, szczególnie gdy stwierdzamy występowanie w obrębie siedlisk przyrodniczych gatunków chronionych, rzadkich i z czerwonych list gatunków ginących. Jednak same w sobie nie są one przedmiotem ochrony w myśl Dyrektywy Siedliskowej jeśli nie występują w załączniku I. Korzystają natomiast z ochrony w trybie Dyrektywy Szkodowej oraz krajowego prawa ochrony przyrody, co oznacza, że nie można ich bezkarnie niszczyć.

SIEDLISKA I GATUNKI EKOSYSTEMÓW WODNYCH, PODMOKŁYCH I DOLIN RZECZNYCH W SIECI NATURA 2000

Wśród siedlisk chronionych w ramach sieci Natura 2000 szczególne znaczenie mają siedliska wodne oraz torfowiska i mokradła, a także siedliska zlokalizowane w dolinach rzecznych (Tab. 2). Spośród siedlisk wymienionych w Załączniku I Dyrektywy Siedliskowej blisko połowa związana jest z dolinami rzek i podlega wpływom działań z zakresu gospodarki wodnej (Kowalczak i in. 2009, Zajac i Zajac 2006). Siedliska wodne i podmokłe należą do obszarów o specyficznych cechach abiotycznych i biotycznych, bardzo wrażliwych na przekształcenia antropogeniczne, zarówno bezpośrednio jak i pośrednio. Są to obszary, które powinny być chronione przede wszystkim poprzez eliminowanie i minimalizowanie negatywnych oddziaływań. Większości z nich (np. zbiorników oligotroficznych, torfowisk i mokradeł, naturalnych lasów) nie można bowiem odtworzyć w ramach kompensacji przyrodniczej.

Doliny rzeczne są natomiast miejscem występowania różnorodnej mozaiki cennych siedlisk przyrodniczych i siedlisk gatunków chronionych, w tym siedlisk i gatunków priorytetowych o znaczeniu europejskim. Wynika to z faktu, że wiele dolin rzecznych w naszym kraju zachowało swój naturalny charakter, a zakres regulacji rzek i melioracji dolin był znacznie mniejszy niż w krajach Europy Zachodniej. Objęcie ochroną siedlisk w dolinach rzecznych ma znaczenie nie tylko dla ochrony ich samych, ale także dla zapewnienia lepszej funkcjonalności i integralności obszarów w sieci Natura 2000. Doliny rzeczne pełnią bowiem ważne funkcje korytarzy i łączników ekologicznych, co powinno być szczególnie uwzględniane w dokumentach programowych i planistycznych oraz strategicznych ocenach oddziaływania na środowisko (Kistowski i Pchałek 2009). W ocenie Komisji Europejskiej (Tab. 2) stan ochrony większości tych siedlisk w naszym kraju jest niezadowolający (U1), a kilku nawet zły (U2).

W Polsce występuje 41 gatunków roślin ważnych w skali Europy (tzw. gatunków naturowych), z których blisko 40% (17 gatunków) związanych jest z ekosystemami wodnymi i podmokłymi (Kowalczak i in. 2009). Z listy gatunków ptaków wymienionych w Załączniku I Dyrektywy 123 gatunki występują w Polsce, z tego 73 gatunki odbywają lęgi w naszym kraju. Blisko 60% tych gatunków jest ściśle związana z siedliskami wodnymi lub mokradłami. Z listy pozostałych zwierząt wymienionych w Załączniku I Dyrektywy Siedliskowej w Polsce występuje 90 gatunków, z których blisko 2/3 związane jest silnie z ekosystemami wodnymi i podmokłymi. Należą do tej grupy mięczaki (7 gatunków), ryby i minogi (20 gatunków), płazy i gady (5 gatunków), owady (20 gatunków), ssaki (16 gatunków).

Tab. 2. Chronione w Polsce siedliska ekosystemów wodnych, terenów podmokłych i dolin rzecznych (Biogeographical assessments... 2012, Herbich 2004a, 2004b, Kopeć i Ratajczak 2008, Kowalczak i in. 2009)

Lp.	Kod	Nazwa siedliska	Przynależność fitosocjologiczna	Stan ochrony**
1	3110	jeziora lobeliowe	<i>Littorelletea uniflorae</i>	CON/U1
2	3130	brzegi lub osuszane dna zbiorników wodnych	<i>Littorelletea/Isoeto-Nanojuncetea</i>	CON/FV
3	3140	twardowodne oligo- i mezotroficzne zbiorniki z podwodnymi łakami ramienic	<i>Charetea</i>	CON/FV
4	3150	starorzeczka i naturalne eutroficzne zbiorniki wodne	<i>Nympheion, Potamion</i>	CON/U1 ALP/U1
5	3160	naturalne dystroficzne zbiorniki wodne	<i>Sphagno-Utricularion</i>	CON/FV ALP/U1
6	3220	pionierska roślinność na kamieńcach górskich potoków	<i>Epilobion fleischeri</i>	CON/U2
7	3230	zarośla wrześni na kamieńcach i żwirowiskach górskich potoków	<i>Salici-Myricarietum</i> – część z przewagą wrześni	CON/U1
8	3240	zarośla wierzbowe na kamieńcach i żwirowiskach górskich potoków	<i>Salici-Myricarietum</i> – z część z przewagą wierzb	ALP/U1
9	3260	nizinne i podgórskie rzeki ze zbiorowiskami włosieniczników	<i>Ranunculion fluitantis, Callitricho-Batrachion</i>	CON/U1
10	3270	zalewane muliste brzegi rzek	<i>Chenopodion fluviatile, Bidention tripartitae, Elatino-Eleocharition ovatae</i>	CON/FV
11	4010	wilgotne wrzosowiska w wrzoścem bagiennym	<i>Ericion-tetralicis</i>	CON/U2
12	7110*	torfowiska wysokie z roślinnością torfotwórczą (żywe)	<i>Oxycocco-Sphagnetum, Rhynchosporion albae, Caricion lasiocarpae, Caricion nigrae</i>	CON/U2 ALP/U1
13	7120	torfowiska wysokie zdegradowane, zdolne do naturalnej i stymulowanej regeneracji	<i>Oxycocco-Sphagnetum, Cladoni-Vaccinietalia</i>	CON/U1 ALP/U1
14	7140	torfowiska przejściowe i trzęsawiska	<i>Scheuchzerio-Caricetea nigrae</i>	CON/U2 ALP/U1
15	7150	obniżenia na podłożu torfowym	<i>Rhynchosporion albae</i>	CON/U2
16	7210*	torfowiska nakredowe	<i>Cladietum marisci, Caricetum buxbaumii, Schoenetum nigricantis</i>	CON/U1
17	7220*	źródlika wapienne	<i>Cratoneurion commutati</i>	CON/U1 ALP/U1
18	7230	górskie i nizinne torfowiska zasadowe o charakterze młak, turzycowisk i mechowisk	<i>Scheuchzerio-Caricetea nigrae, Carici-Drepanocladetea</i>	CON/U1 ALP/U1
19	6440	łaki selernicowe	<i>Cnidion dubiii</i>	CON/U1
20	6430-3	nizowe, nadrzeczne zbiorowiska okrajkowe	<i>Senecion flviotilis, Convolvulion sepium</i>	CON/U1
21	*91D0	bory i lasy bagienne	<i>Pino mugo-Sphagnetum, Chamaemoro-Pinetum mugo, Betuletum pubescentis, Vaccinio uliginosi-Pinetum, Sphagno-Piceetum, Bazzanio-Piceetum, Sphagno girgensohnii-Piceetum, Dryopteridi thelypteridis-Betuletum pubescentis</i>	CON/U1 ALP/U1
22	*91E0-1	łęgi wierzbowe	<i>Salicetum albae</i>	CON/U2 ALP/U1
23	*91E0-2	łęgi topolowe	<i>Populetum albae</i>	
24	*91E0-3	nizowe łęgi jesionowo-olszowe	<i>Fraxino-Alnetum</i>	
25	*91E0-4	źródlikowe lasy olszowe na niżu	<i>np. Cardamino-Alnetum glutinosea</i>	
26	91F0	łęgowe lasy dębowo-wiązowo-jesionowe	<i>Ficario-Ulmetum minoris</i>	CON/U2

Objaśnienia: * – siedliska priorytetowe; ** – ocena stanu w Polsce wg Article 17
 Consultation Tool: CON – region kontynentalny, ALP – region alpejski, FV – właściwy, U1 – niezadowolający, U2 – zły

PROCEDURA OCENY ODDZIAŁYWANIA PRZEDSIĘWZIĘCIA NA OBSZAR NATURA 2000

Oceny oddziaływania na obszar Natura 2000 wymagają wszystkie przedsięwzięcia i działania, także te położone poza jego granicami, które mogą oddziaływać na ten obszar, a nie są bezpośrednio związane z jego ochroną lub z niej nie wynikają. Przede wszystkim są to przedsięwzięcia mogące zawsze lub potencjalnie znacząco oddziaływać na środowisko, które wymagają decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach. Listę tych przedsięwzięć zawiera art. 72 ustawy ooś oraz Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 9 listopada 2010 r. (Dz.U. z 2010 r. nr 213, poz. 1397), które szczegółowo określa rodzaje przedsięwzięć mogących „zawsze” znacząco oddziaływać na środowisko (tzw. grupa I) oraz rodzaje przedsięwzięć mogących „potencjalnie” znacząco oddziaływać na środowisko (tzw. grupa II). Przed uzyskaniem decyzji środowiskowej dla przedsięwzięć z grupy I sporządzenie oceny oddziaływania na środowisko jest obowiązkowe, natomiast dla przedsięwzięć z grupy II obowiązek wykonania oceny oddziaływania na środowisko może być stwierdzony w drodze decyzji administracyjnej właściwego organu w ramach procedury kwalifikacji (tzw. *screeningu*). Ocena oddziaływania przedsięwzięć z grupy I i II na obszar Natura 2000 (ocena siedliskowa) powinna być integralną częścią oceny oddziaływania na środowisko, jednak wyraźnie wydzielona. Lista przedsięwzięć nie jest zamknięta i zgodnie z art. 96 ustawy ooś ocena może być wymagana w przypadku każdego działania, które wymaga zgody odpowiedniego organu w formie decyzji administracyjnej. W odniesieniu do innych przedsięwzięć, nie wymienionych w ww. rozporządzeniu (tzw. grupa III), rozpoznanie możliwości jego potencjalnego oddziaływania na obszar Natura 2000 należy do organu administracji wydającego końcową decyzję pozwalającą na realizację danego przedsięwzięcia.

Do decyzji, w odniesieniu do których uprawniony organ administracyjny musi orzec, czy planowane działanie może wpływać na obszar Natura 2000 należą w szczególności (art. 72 i 96 ustawy ooś, Florkiewicz i Kawicki 2009): decyzje o środowiskowych uwarunkowaniach dla inwestycji określone w art. 72 ust. 1 pkt 1-13 ustawy ooś, koncesje geologiczne, pozwolenia wodnoprawne, pozwolenia na odzysk i unieszkodliwianie odpadów, pozwolenia na wydobywanie piasku, żwiru i kamieni, zezwolenia na usunięcie drzew lub krzewów, pozwolenie na wznoszenie i wykorzystywanie sztucznych wysp, konstrukcji i urządzeń w polskich obszarach morskich, decyzje zatwierdzające plan rozruchu zakładu górniczego oraz decyzje zatwierdzające projekt prac geologicznych, decyzja

o zmianie lasu na użytek rolny oraz decyzja starosty dotycząca usuwania złomów i wywrotów, decyzje w sprawie rekultywacji i zagospodarowania oraz decyzja w sprawie zgody na przeznaczenie gruntów rolnych i leśnych na cele nierolnicze i nieleśne.

Organ administracji, po stwierdzeniu możliwości negatywnego wpływu przedsięwzięcia na obszar Natura 2000 wydaje postanowienie w sprawie nałożenia obowiązku przedłożenia właściwemu miejscowo regionalnemu dyrektorowi ochrony środowiska następujących dokumentów:

- wniosku o wydanie ww. decyzji;
- karty informacyjnej przedsięwzięcia;
- poświadczonej przez właściwy organ kopii mapy ewidencyjnej lub sytuacyjno-wysokościowej obejmującej przewidywany teren, na którym będzie realizowane przedsięwzięcie i na który będzie oddziaływać przedsięwzięcie.

Po otrzymaniu ww. dokumentów regionalny dyrektor ochrony środowiska analizuje możliwe oddziaływanie przedsięwzięcia na obszar Natura 2000, uwzględniając łącznie uwarunkowania, o których mowa w art. 63 ust. 1, w szczególności w odniesieniu do integralności i spójności obszarów Natura 2000, oraz biorąc pod uwagę skumulowane oddziaływanie przedsięwzięcia z innymi przedsięwzięciami. W przypadku stwierdzenia, że przedsięwzięcie nie będzie znacząco oddziaływać na obszar Natura 2000, regionalny dyrektor ochrony środowiska stwierdza, w drodze postanowienia, brak potrzeby przeprowadzenia oceny oddziaływania przedsięwzięcia na obszar Natura 2000.

W przypadku potwierdzenia przypuszczeń organu uprawnionego do wydania decyzji regionalny dyrektor ochrony środowiska w drodze postanowienia stwierdza obowiązek przeprowadzenia oceny oddziaływania przedsięwzięcia na obszar Natura 2000 i powinien określić zakres raportu. Zgodnie z zapisem w ustępie 4 artykułu 97 ustawy o oś zakres raportu o oddziaływaniu przedsięwzięcia na obszar Natura 2000 powinien być ograniczony do określenia oddziaływania przedsięwzięcia tylko na ten obszar. Po otrzymaniu raportu o oddziaływaniu przedsięwzięcia na obszar Natura 2000 regionalny dyrektor zwraca się do organu administracji uprawnionego do wydania decyzji o zapewnienie udziału społeczeństwa w konsultacjach dotyczących planowanych działań. Organ administracyjny powiadamia opinię publiczną o przeprowadzonej ocenie oraz możliwości zapoznania się z dokumentacją i zgłaszania uwag i wniosków. W ramach konsultacji społecznych może również być zorganizowana rozprawa administracyjna otwarta dla społeczeństwa. Po zakończeniu konsultacji społecznych organ przekazuje wszystkie uwagi i wnioski zgłoszone w ramach konsultacji regionalnemu dyrektorowi ochrony środowiska, który je analizuje przed wydaniem postanowienia o uzgodnieniu lub odmowie uzgodnienia warunków realizacji przedsięwzięcia.

Uzgodnienie warunków realizacji przedsięwzięcia może być wydane w przypadku:

- stwierdzenia braku znaczącego, negatywnego oddziaływania planowanego przedsięwzięcia na obszar Natura 2000,

- po stwierdzeniu znaczącego oddziaływania planowanego przedsięwzięcia na obszar Natura 2000, ale tylko w przypadku, gdy realizacja przedsięwzięcia wynika z nadrzędnego interesu publicznego, nie ma rozwiązań alternatywnych i zostanie wykonana kompensacja przyrodnicza.

Jeśli na obszarze Natura 2000 występują gatunki i siedliska priorytetowe, to zgodnie z zapisem art. 34 ust. 1 i 2 ustawy o ochronie przyrody, uzgodnienie może zostać wydane jedynie w przypadku przedsięwzięć służących ochronie zdrowia i życia ludzi, zapewnieniu bezpieczeństwa powszechnego, służących uzyskaniu korzystnych następstw o pierwszorzędym znaczeniu dla środowiska przyrodniczego, wynikających z nadrzędnego interesu publicznego oraz po uzyskaniu opinii Komisji Europejskiej. W pozostałych przypadkach, na podstawie art. 98 ust. 3 ustawy ooś, regionalny dyrektor ochrony środowiska odmawia uzgodnienia warunków realizacji przedsięwzięcia mogącego znacząco oddziaływać na obszar Natura 2000. Wówczas organ administracyjny prowadzący sprawę, zgodnie z art. 100 ustawy ooś, zobowiązany jest wydać decyzję odmowną.

Postanowienie uzgadniające warunki realizacji planowanego przedsięwzięcia mogącego oddziaływać na obszar Natura 2000 wymaga uzasadnienia, które powinno zawierać, oprócz elementów wynikających z Kodeksu postępowania administracyjnego, informację o sposobie uwzględnienia ustaleń zawartych w raporcie o oddziaływaniu na obszar Natura 2000, a także o przeprowadzonym postępowaniu z udziałem społeczeństwa i sposobie uwzględnienia zgłoszonych uwag i wniosków. Postanowienie regionalnego dyrektora ochrony środowiska jest wiążące dla organu administracyjnego prowadzącego sprawę, dlatego musi on uwzględnić określone w postanowieniu warunki realizacji przedsięwzięcia w wydawanej decyzji administracyjnej. Ponadto organ ten, jeśli wynika to z raportu, nakłada obowiązek wykonania kompensacji przyrodniczej oraz zapobiegania, ograniczania oraz monitorowania oddziaływania przedsięwzięcia na środowisko, a także może nałożyć obowiązek ograniczenia oddziaływania transgranicznego oraz przedłożenia analizy porealizacyjnej.

SPECYFIKA OCENY SIEDLISKOWEJ

Kryterium decydującym o konieczności przeprowadzenia oceny siedliskowej jest występowanie znaczącego negatywnego oddziaływania

przedsięwzięcia na obszar Natura 2000. W myśl zapisu art. 3 ust. 1 pkt 17 ustawy o oś przez **znaczące negatywne oddziaływania** rozumie się oddziaływania na cele ochrony obszaru Natura 2000, w tym w szczególności działania mogące:

- pogorszyć stan siedlisk przyrodniczych lub siedlisk gatunków roślin i zwierząt, dla których ochrony został wyznaczony obszar Natura 2000 lub
- wpłynąć negatywnie na gatunki, dla których ochrony został wyznaczony obszar Natura 2000 albo
- pogorszyć integralność obszaru Natura 2000 lub jego powiązania z innymi obszarami.

Rozstrzygnięcie, czy oddziaływanie jest znaczące zależy od wrażliwości siedliska i gatunku z jednej strony oraz specyfiki przedsięwzięcia i jego oddziaływań z drugiej strony. Analizując istotność oddziaływań należy brać pod uwagę status gatunku lub siedliska w Polsce oraz rolę Polski w jego ochronie w całej Unii Europejskiej (Engel 2009). Jak już wspomniano, w ocenie siedliskowej należy uwzględnić wszystkie gatunki i siedliska chronione, które w Standardowym Formularzu Danych uzyskały ogólną ocenę A, B lub C. Charakteryzując przedsięwzięcie i jego oddziaływania należy brać pod uwagę ich rozmiar, czas trwania, natężenie, częstotliwość i odwracalność. Zgodnie z zapisem art. 62 ust. 2 ustawy o oś w oraz art. 6 Dyrektywy Siedliskowej wymagane jest uwzględnienie nie tylko skutków bezpośrednich ocenianego przedsięwzięcia, ale także skutków skumulowanych mogących wyniknąć ze wspólnego oddziaływania z innymi działaniami, obecnie lub w dającej się logicznie przewidzieć przyszłości, jak również oddziaływań pośrednich i wtórnych. W ocenie skutków skumulowanych, które są jednym z trudniejszych elementów oceny siedliskowej, należy ze szczególną starannością określić granice oceny, zarówno geograficzne jak i czasowe, oraz rodzaje i wielkość oddziaływań. Przy szacowaniu wielkości oraz znaczenia oddziaływań skumulowanych należy wziąć pod uwagę m.in.: nieuniknione zmiany środowiska (nawet bez realizacji przedsięwzięcia), stopień oddziaływania przedsięwzięć na struktury i procesy przyrodnicze, czas trwania oddziaływań i rozległość skutków, wartość i odporność poszczególnych elementów środowiska, możliwość zastosowania i skuteczność środków łagodzących.

Istotnym elementem oceny siedliskowej jest analiza spełnienia wymogów nadrzędnego interesu publicznego, w odniesieniu do przedsięwzięć negatywnie oddziałujących na środowisko w sytuacji braku rozwiązań alternatywnych. Pojęcie „**koniecznych wymogów nadrzędnego interesu publicznego**” nie zostało zdefiniowane, ani w dyrektywach europejskich, ani w prawie krajowym. Dyrektywa Siedliskowa, jako przykłady spełniające te wymogi, wymienia zdrowie ludzkie, bezpieczeństwo publiczne i znaczące efekty środowiskowe.

W świetle wytycznych Komisji Europejskiej (Zarządzanie... 2007) oraz wykładni orzecznictwa sądowego interesowi publicznemu mogą służyć także m.in.: ochrona bioróżnorodności, transport, energetyka, usługi komunikacyjne. Interes publiczny jest nadrzędny tylko wtedy, gdy cechuje się długim okresem trwania i służy dobru wspólnemu, a nie interesowi prywatnemu (Engel 2009). W Polsce nadrzędny interes publiczny jest często błędnie interpretowany w nawiązaniu do celu publicznego w rozumieniu art. 6 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. nr 115 poz. 741) oraz inwestycji celu publicznego w rozumieniu art. 2 pkt. 5 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Inwestycje celu publicznego nie spełniają automatycznie tego warunku i w przypadku znaczącego oddziaływania na obszary Natura 2000 muszą przejść pełną procedurę oceny siedliskowej. Nadrzędny interes publiczny musi być wykazany w toku przeprowadzanej oceny.

Specyficznym elementem oceny siedliskowej jest określenie środków łagodzących oraz działań kompensujących, jeśli są konieczne. **Środki łagodzące** powinny być zaplanowane po przeanalizowaniu oddziaływań i stwierdzeniu możliwości występowania oddziaływań znaczących. Ich celem jest wyeliminowanie lub złagodzenie tych oddziaływań do poziomu akceptowalnego dla zapewnienia właściwej ochrony obszaru Natura 2000. Środki łagodzące są integralnie związane z realizacją planowanego przedsięwzięcia i powinny być uwzględnione w dokumentacji projektowej. Mogą one mieć różny charakter, który z jednej strony zależy od specyfiki i lokalizacji przedsięwzięcia, z drugiej od charakteru obszaru Natura 2000 oraz wrażliwości i potrzeb ochrony gatunków i siedlisk przyrodniczych. Środkami łagodzącymi mogą być np.: zmiana lokalizacji przedsięwzięcia, zmiana konstrukcji i technologii, zmiana surowców i produktów, poprawa efektywności wykorzystania zasobów, ograniczenie wielkości produkcji, zmiana terminu realizacji, zagospodarowanie przestrzenne itp. **Środki kompensujące** mają zastosowanie w sytuacjach wyjątkowych, kiedy negatywne oddziaływania się utrzymują pomimo zastosowania środków łagodzących, a przedsięwzięcie musi być zrealizowane. Są one podejmowane w celu zrekompensowania strat przyrodniczych dla zachowania spójności sieci Natura 2000 i muszą być wykonane przed realizacją przedsięwzięcia. Środkami kompensującymi mogą być np.: odtworzenie lub poprawa stanu istniejących obszarów, odtworzenie siedliska w nowym lub powiększonym obszarze, który zostanie włączony do sieci Natura 2000, zaproponowanie nowego obszaru siedliskowego lub ostoi ptasiej. Obszar siedlisk odtwarzanych w ramach kompensacji w stosunku do utraconych powinien być większy niż 1:1, trudno bowiem osiągnąć 100% efektywność nowego obszaru.

Nieodłącznym elementem procedury oceny siedliskowej jest **udział społeczeństwa**, zagwarantowany ustawą ooś. Dobrze przeprowadzone konsultacje z udziałem społeczeństwa dostarczają cennych informacji o środowisku i możliwych konfliktach społecznych, zapewniają kontrolę społeczną całego procesu i wpływają korzystnie na jakość podejmowanych decyzji administracyjnych.

PODSUMOWANIE

Oceny oddziaływania na środowisko, wykonywane na etapie przygotowywania dokumentów planistycznych i strategicznych oraz planowania inwestycji, są ważnym narzędziem ochrony środowiska i żywych zasobów przyrody. Prawidłowo wykonywane oceny pozwalają zapobiegać negatywnym oddziaływaniom na środowisko zanim one powstaną oraz minimalizować skutki negatywnych oddziaływań, które są nieuniknione. Ich rangę potwierdza szerokie umocowanie prawne w umowach międzynarodowych oraz dyrektywach europejskim i przepisach krajowych. W odniesieniu do obszarów chronionych w ramach sieci Natura 2000 wymagania dotyczące ocen oddziaływania są szczególnie rygorystyczne. W świetle istniejących uregulowań prawnych zabronione jest podejmowanie działań mogących w znaczący sposób pogorszyć stan siedlisk przyrodniczych oraz siedlisk gatunków roślin i zwierząt, jak również wpłynąć negatywnie na gatunki, dla których został wyznaczony obszar Natura 2000. Dotyczy to również planowanych obszarów jeszcze formalnie nie zatwierdzonych. Wymóg przeprowadzenia oceny oddziaływania na obszar Natura 2000 dotyczy wszystkich zamierzeń inwestycyjnych mogących znacząco oddziaływać na ten obszar, w sposób bezpośredni, pośredni i skumulowany, zarówno znajdujących się w granicach tego obszaru, jak i poza tym obszarem (niekiedy w znacznej odległości).

Pierwszoplanowym celem oceny siedliskowej powinno być poszukiwanie wariantu inwestycji, który nie wpłynie negatywnie na obszar Natura 2000, zwłaszcza na integralność obszaru i ogólną spójność sieci Natura 2000. W ocenie powinny być uwzględnione wszystkie elementy istotne dla funkcjonowania obszaru Natura 2000, w tym powiązania strukturalne i uwarunkowania funkcjonalne siedlisk i gatunków, wielkość i zasięg występowania siedlisk i gatunków oraz znaczenie obszaru w regionie biogeograficznym a także spójność sieci Natura 2000. Realizacja przedsięwzięcia, które może mieć znaczący negatywny wpływ na obszar Natura 2000, jest uzależniona od spełnienia łącznie trzech warunków: brak rozwiązań alternatywnych, konieczne wymogi nadrzędnego interesu publicznego oraz wykonanie kompensacji przyrodniczej.

Wśród obszarów Natura 2000 szczególne znaczenie mają obszary obejmujące siedliska wodne i podmokłe, bardzo wrażliwe na przekształcenia antropogeniczne. Powinny one być chronione przede wszystkim poprzez eliminowanie i minimalizowanie negatywnych oddziaływań, ponieważ większości z nich nie można odtworzyć w ramach kompensacji przyrodniczej.

LITERATURA

- Baranowski M., Makomaska-Juchiewicz M. 2004. System ostoi siedliskowych Natura 2000 w Polsce na tle krajów Unii Europejskiej. [W:] Chmielewski T.J. (red.). Problemy organizacji i funkcjonowania systemu ostoi siedliskowych Natura 2000 w Polsce. Zesz. Nauk. Komitetu „Człowiek i Środowisko” PAN, Warszawa – Lublin, 38: 35-49.
- Biogeographical assessments from the Member States. 2012. <http://bd.eionet.europa.eu/article17/chapter3> (Dostęp: 10.07.2012).
- Celebrating 20 years of the Habitats Directive. 2012. European Commission Nature and Biodiversity Newsletter, 32. http://ec.europa.eu/environment/nature/info/pubs/docs/nat2000newsl/nat32_en.pdf (Dostęp: 24.09.2012).
- Criteria for assessing national lists of pSCI at biogeographical level. 1997. Hab. 97/2 rev. 4. http://bd.eionet.europa.eu/activities/Natura_2000/crit (Dostęp: 25.06.2012).
- Engel J. 2009. Natura 2000 w ocenach oddziaływania przedsięwzięć na środowisko. Ministerstwo Środowiska, Warszawa.
- Florkiewicz E., Kawicki A. 2009. Postępowania administracyjne w sprawach określonych ustawą z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz ocenach oddziaływania na środowiska. Zeszyty metodyczne, GDOŚ, 1.
- Herbich J. (red.). 2004a. Wody słodkie i torfowiska. Poradniki ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000 – podręcznik metodyczny. Tom 2. Ministerstwo Środowiska, Warszawa. <http://natura2000.mos.gov.pl/natura2000/pl/poradnik.php> (Dostęp: 30.06.2012).
- Herbich J. (red.). 2004b. Murawy, łąki, ziołorośla, wrzosowiska, zarośla. Poradniki ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000 – podręcznik metodyczny. Tom 3. Ministerstwo Środowiska, Warszawa. <http://natura2000.mos.gov.pl/natura2000/pl/poradnik.php> (Dostęp: 30.06.2012).
- Informacje i opracowania statystyczne, Ochrona Środowiska 2011. GUS, Warszawa.
- Kistowski M., Pchałek M. 2009. Natura 2000 w planowaniu przestrzennym – rola korytarzy ekologicznych. Ministerstwo Środowisko, Warszawa.
- Kopeć D. Ratajczak N. 2008. Metody wykonywania inwentaryzacji botanicznej dla inwestycji drogowej na obszarach Natura 2000 na przykładzie nizinnych dolin rzecznych. Problemy ocen środowiskowych, 3(42): 59-66.

- Kowalczak P., Nieznański P., Stańko R., Mas F.M., Sanz M.B. 2009. Natura 2000 a gospodarka wodna. Ministerstwo Środowisko, Warszawa.
- Reference list 2010. Terrestrial Continental Region, Terrestrial Alpine Region. ETC/BD, Paris.
http://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/sites_hab/biogeog_regions/ (Dostęp: 10.07.2012).
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 13 kwietnia 2010 r. w sprawie siedlisk przyrodniczych oraz gatunków będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty, a także kryteriów wyboru obszarów kwalifikujących się do uznania lub wyznaczenia jako obszary Natura 2000. Dz.U. 2010 nr 77, poz. 510.
- Zajac T., Zajac K. 2006. Ochrona i gospodarowanie w obszarach systemu Natura 2000 w dolinach rzecznych. Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich. PAN Oddział w Krakowie, 4(1): 33-46.
- Zarządzanie obszarami Natura 2000: Postanowienia artykułu 6 dyrektywy siedliskowej 92/43/EWG. Komisja Europejska, 2000. WWF Polska, Warszawa, 2007.

ENVIRONMENTAL IMPACT ASSESSMENT ON THE NATURA 2000 AREAS PARTICULARLY WATER HABITATS, WETLANDS AND RIVER VALLEYS

Environmental Impact Assessments (en. EIA, pl. OOS) is an administrative procedure carried out during the preparation of planning documents, strategic planning and new investments. They are an important tool for the protection of the environment and the living natural resources. Properly performed EIA helps to prevent any negative environmental impacts before they occur, and to minimize the effects of negative impacts that are unavoidable. Their importance confirms widespread legitimacy in international agreements, European directives and national legislation. In relation to Natura 2000 impact assessment requirements are particularly stringent. In the existing law regulations, it is prohibited to take actions which could significantly worsen the condition of natural habitats or the habitats of plants and animals, as well as adversely affect the species for the conservation of which Natura 2000 network was designated. This is also applies to areas not yet formally approved by EC. The requirement to assess the impact on Natura 2000 area concerns all investment projects likely to have significant impact on the area, in a direct, indirect and cumulative way, both located within the area and outside the area (sometimes at a considerable distance).

The primary aim of the habitats assessment should be to find investment variant that does not adversely affect a Natura 2000 site, especially at the integrity

of the Natura 2000 network. The EIA should take into account all the elements essential for the functioning of the Natura 2000, including structural and functional relationship between habitats and species, the size and the range of the habitats and species and the importance of the area in a biogeographical region as well as the coherence of the Natura 2000 network. Implementation of investment, which could have a significant adverse effect on Natura 2000 site, depends on three conditions: lack of alternative solutions, imperative reasons of overriding public interest and implementation of environmental compensation.

Among the Natura 2000 sites particular important are aquatic habitat and wetlands. This is due to the fact that they are very sensitive to anthropogenic transformation. They should be protected primarily by eliminating and minimizing negative impacts, because most of them cannot be recreate through the environmental compensation.

Słowa kluczowe: oceny oddziaływania na środowisko, Natura 2000, siedliska wodne, mokradła

Key words: environmental impact assessment, Natura 2000, water habitats, wetlands,

Janina Zbierska

Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu, Katedra Ekologii i Ochrony Środowiska,
ul. Piątkowska 94C, 60-649 Poznań, e-mail: jzbier@up.poznan.pl

Anna Zbierska

Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu, Katedra Melioracji Kształtowania Środowiska
i Geodezji, ul. Piątkowska 94E, 60-649 Poznań, e-mail: anzbier@up.poznan.pl